

**РОЛЬ ЕКСКУРСІЙ В ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ТА ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

УДК [378.147:504]:351.743

Віталій Яковлев, старший викладач кафедри фундаментальних дисциплін
Олена Зуб, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Людмила Алфімова, кандидат хімічних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України
Юрій Таймасов, кандидат педагогічних наук, старший викладач
навчального пункту аварійно-рятувального загону спеціально призначення
Головного управління ДСНС України у Харківській області

**РОЛЬ ЕКСКУРСІЙ В ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ТА ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

У статті висвітлено роль екскурсій в природничо-науковій підготовці офіцерів Національної гвардії та фахівців служби цивільного захисту України. Рівень професійної підготовки офіцерів в значній мірі визначає можливість вирішувати завдання службово-бойової та повсякденної професійної діяльності в умовах загострення екологічної кризи. Екскурсії в процесі вивчення дисциплін природничо-наукового спрямування, а саме: "Фізика", "Хімія", "Основи екології", мають важливе дидактичне значення та є необхідним і важливим складником загальнопрофесійної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії та фахівців служби цивільного захисту України у процесі природничо-наукової підготовки.

Ключові слова: екскурсія, природничо-наукова підготовка, природничо-наукові знання, майбутній офіцер, національна гвардія, служба цивільного захисту.

Лит. 8.

Віталій Яковлев, старший преподаватель кафедры фундаментальных дисциплин
Елена Зуб, кандидат сельскохозяйственных наук, доцент кафедры фундаментальных дисциплин
Людмила Алфімова, кандидат химических наук, доцент,
заведующая кафедрой фундаментальных дисциплин
Национальной академии национальной гвардии Украины
Юрий Таймасов, кандидат педагогических наук, старший преподаватель
учебного пункта аварийно-спасательного отряда специального назначения
Главного управления ГСЧС Украины в Харьковской области

**РОЛЬ ЭКСКУРСИЙ В ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ И СПЕЦИАЛИСТОВ СЛУЖБЫ ГРАЖДАНСКОЙ ЗАЩИТЫ УКРАИНЫ**

В статье освещена роль экскурсий в естественно-научной подготовке офицеров Национальной гвардии и специалистов службы гражданской защиты Украины. Уровень профессиональной подготовки офицеров в значительной степени определяет возможность решать задачи служебно-боевой и повседневной профессиональной деятельности в условиях обострения экологического кризиса. Экскурсии в процессе изучения дисциплин естественнонаучного направления, а именно: "Физика", "Химия", "Основы экологии", имеют важное дидактическое значение и является необходимым и важным компонентом общепрофессиональной подготовки будущих офицеров Национальной гвардии и специалистов службы гражданской защиты Украины в процессе естественно научной подготовки.

Ключевые слова: экскурсия, естественно-научная подготовка, естественно-научные знания, будущий офицер, национальная гвардия, служба гражданской защиты.

Vitaliy Yakovlyev, Senior Lecturer of the Fundamental Sciences Department
Olena Zub, Ph.D.(Agriculture), Associate Professor of the Fundamental Sciences Department
Lyudmyla Alfimova, Ph.D.(Chemistry), Associate Professor, Head of the Fundamental Sciences Department
National Academy of National Guard of Ukraine
Yuriy Taymasov, Ph.D.(Pedagogy), Senior Lecturer of the Training Point of the Emergency Rescue Unit
of Specially Designated of Head Department of State Emergency Service of Ukraine of Kharkiv region

**THE ROLE OF NATURAL SCIENCE AND SCIENTIFIC EXCURSIONS IN THE
PROCESS OF TRAINING OF FUTURE OFFICERS OF NATIONAL GUARD AND THE
SPECIALISTS OF THE SERVICE OF CIVIL PROTECTION OF UKRAINE**

The article highlights the role of natural science and scientific excursions in the process of training of

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙ В ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ТА ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

officers of the National Guard and specialists of the Service of Civil Protection of Ukraine. The analysis of the current state of military education system in terms of the comprehensive improvement requires the new approaches to the educational process in the military universities that can create the conditions for training the skilled officers. It was found that the didactic value of natural and scientific excursions in the process of training of the future officers of National Guard and specialists of the Service of Civil Protection of Ukraine is fragmented and insufficiently highlighted by the psychological and pedagogical science. The authors prove the goals of natural and scientific preparation that must be based on methodological provisions of the competency approach, which aims to identify and create the most universal qualities and abilities of the individual during the educational process. The hypothetical assumption in the process of training of the future officers of the National Guard preparation and specialists of the Service of Civil Protection of Ukraine points that the using of the knowledge of natural sciences in professional activities will be provided through a number of factors. It was found that the excursion considered being the special process activity, the essence of which is caused by the specific laws (a theme, commitment, clarity, an emotion, and an activity). Each excursion is different due to the method of implementation. Apart from general excursions, each type of excursions possesses the own specific characteristics. During the excursion participants have the opportunity to study the world, the natural phenomena and the formations, the historical situation, the household items, the heritage and areas of achievements, etc. The authors emphasize that the study of natural sciences is important for fire safety. It is effective to conduct the excursions to the fire station and the fire-technical exhibition in Kharkiv. The level of officers' professional preparation largely determines the possibility to solve the military and daily problems in the face of the deteriorating environmental crisis. The excursions during the study of natural science disciplines, namely: "Physics", "Chemistry", "Fundamentals of Ecology" have important didactic value, and is the necessary and important part of the general professional preparation of the future officers of National Guard and specialists of Service of Civil Protection of Ukraine in the process of natural and scientific training.

Keywords: an excursion, the natural sciences education, the natural sciences preparation, a future officer, Ukraine National Guard, Civil Protection.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освітні процеси, що відбуваються сьогодні в Україні свідчать про те, що навчання і виховання особистості виходять на якісно новий рівень, який характеризується високою освіченістю, сприйняттям цілісності світу.

На предмети природничо-наукового циклу покладається основна відповідальність за формування у майбутніх офіцерів цілісної картини світу як найважливішого елемента наукового світогляду [7, 2].

Дисципліни природничо-наукового спрямування покликані озброїти курсантів систематичними знаннями про різноманітні прояви живої природи, вплив людини на навколишнє середовище. Вони формують такий тип мислення, який дозволяє швидко оволодіти суттю проблеми, прийняти оптимальне рішення в будь-якій сфері життя.

Вивчення курсантами великої кількості навчальних предметів природничо-наукового циклу не тільки закладає фундамент для засвоєння дисциплін професійної і практичної підготовки, але й формує науковий світогляд, її алгоритмічну культуру, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати власні твердження, моделювати ситуації. Крім того, забезпечує мислення майбутнього фахівця сукупністю характерних для природознавства методологічних підходів до розгляду будь-яких процесів і явищ, створює передумови до більш широкої освіченості.

У результаті вивчення навчальних дисциплін

природничо-наукового спрямування курсанти повинні знати та вміти: аналізувати наукові дослідження з метою використання їх результатів у конкретних умовах; прогнозувати, аналізувати та інтерпретувати результати, отримані на основі узагальнення передового досвіду з даної проблеми; знати структуру сучасної екології і її значення для оцінки наслідків професійної діяльності і приймати оптимальні рішення в умовах екологічної кризи [6, 52 – 59].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завдання модернізації освіти в масштабах усієї планети ставлять на перший план формування фахівця високої якості і компетентності, здатного до системного узагальнення досвіду минулого та інноваційного пошуку шляхів самореалізації в умовах неперервних кардинальних змін інформаційного суспільства [1, 187; 2, 211; 3, 306].

Сучасний стан системи військової освіти в умовах усебічного вдосконалення потребує пошуку нових підходів до організації навчального процесу у військовому виші, здатних створити умови для підготовки кваліфікованих офіцерських кадрів.

Успішне вирішення цієї проблеми в Національній гвардії залежить, перш за все, від рівня природничо-наукової підготовки майбутнього офіцера. Це повинно залишатися пріоритетним, стратегічним напрямом у системі сучасної військової освіти. Значний внесок у розробку організації процесу навчання у військовому вищому навчальному закладі внесли: А. Барабанщиков, І. Біючинський, В. Бешенцев,

В. Бондарь, Г. Давидов, В. Пеньков та інші фахівці військової педагогіки, психології та методики викладання.

До проблеми природничо-наукової освіти сьогодні звертається багато вчених (Н. Алієва, А. Вербицький, Б. Гершунський, В. Серіков, В. Стьопін, О. Суханов та ін.). Питання природничо-наукової і професійної спрямованості навчання природничо-наукових дисциплін у ВНЗ розкрито у працях А. Антонця, С. Касярума, О. Левчук, Г. Луценка, Л. Моторної, Т. Нінової, С. Панічева, В. Петрук, З. Скрипко, С. Старостіної, А. Степанюк, С. Цвілик та ін. У дослідженнях зазначається, що завдання, які стоять перед сучасною наукою, мають інтегрований, комплексний характер. Людина, здатна вирішувати такі завдання, повинна бути "універсалом", мати широкий природничо-науковий світогляд, критичне мислення й ерудицію, що актуалізує проблему підвищення ефективності природничо-наукової освіти. В процесі природничо-наукової підготовки відбувається формування професійної компетентності через становлення загальнокультурних компетентностей, які необхідні у будь-якій професійній діяльності і пов'язані з успіхом особистості в сучасному світі [8, 101].

Дослідження проблем природничо-наукової підготовки майбутніх офіцерів лежить у площині їхньої загально-професійної та військової підготовки, теоретичні питання якої розглядали такі дослідники, як В. Бондар, В. Завоїстий, Л. Кандибович, С. Полторак, В. Тробюк, М. Медвідь, І. Мельников, О. Пахомов та інші.

Сьогодні вчені відзначають падіння престижу природничо-наукової освіти. С. Старостіна наводить такі аргументи необхідності вивчення природничих наук: сучасні технології вимагають принципово нового знання, яке дають лише фундаментальні природничі науки; вузька спеціалізація ускладнює, або робить неможливою зміну напрямку професійної підготовки, якщо студент розчарувався у зробленому виборі, а знання природничих наук забезпечують можливість неодноразового вибору; природничо-наукова підготовка забезпечує оволодіння науковими методами дослідження, що робить фахівця затребуваним і за межами своєї спеціальності; володіння базовими природничо-науковими знаннями дає можливість орієнтуватися у сучасному високотехнологічному суспільстві; критичне мислення і науковий світогляд, які, в основному, формуються під час природничо-наукової підготовки, дозволяють зрозуміти явища природи, які мають надприродну

і магічну інтерпретацію, що ускладнює маніпулювання людьми [8, 103 – 104].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Основними проблемами, характерними для сучасного стану природничо-наукової підготовки у навчальному закладі, є:

- зменшення престижу природничо-наукових дисциплін та інтересу до них і, як наслідок, низька мотивація до їх вивчення;

- зменшення кількості навчального часу, відведеного на вивчення природничо-наукових дисциплін;

- переважне застосування традиційних методів навчання і недостатній рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій.

На жаль, питання дидактичного значення екскурсій у процесі природничо-наукової підготовки майбутнього офіцера Національної гвардії України є фрагментарними і недостатньо висвітленими у психолого-педагогічній науці.

Вирішення проблем і підвищення якості природничо-наукової підготовки майбутніх офіцерів потребує цілеспрямованого і планомірного оновлення технологій природничо-наукової підготовки, а також зміни ставлення курсантів до природничо-наукових дисциплін, розуміння їхньої значущості для вирішення екологічних проблем сучасності.

Формування цілей природничо-наукової підготовки повинно здійснюватися з урахуванням методологічних положень компетентнісного підходу, який покликаний виявити і сформувати в освітньому процесі найбільш універсальні якості і здібності особистості. При формуванні цілей природничо-наукової підготовки майбутніх офіцерів потрібно враховувати цілі професійної освіти, які повинні забезпечити фундаментальну, професійну і практичну підготовку, формування у курсантів якостей компетентного професіонала, що здатний успішно функціонувати в умовах постіндустріального суспільства; і цільові настанови природничо-наукової освіти, основною з яких є формування природничо-наукового світогляду, що є невід'ємною частиною загальнонародської культури.

Мета та завдання статті полягають у розкритті теоретичних та методичних засад проведення навчально-пізнавальних екскурсій у процесі вивчення майбутніми офіцерами Національної гвардії України дисциплін природничо-наукового спрямування: "Фізика", "Хімія", "Основи екології".

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми зробили гіпотетичне припущення, що

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙ В ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ТА ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

підготовка майбутніх офіцерів Національної гвардії України до використання знань природничого циклу у професійній діяльності буде забезпечена, якщо:

- у змісті навчальних дисциплін природничо-наукового циклу виділяться елементи, пов'язані з професійною діяльністю офіцерів Національної гвардії України;

- у процесі навчання формуються мотиви застосування знань природничого циклу для успішного виконання поставлених завдань у військах Національної гвардії на основі використання інтерактивних методів навчання;

- забезпечується варіативність використання педагогічних засобів, що забезпечують підготовку курсантів до застосування знань природничого циклу в майбутній професійній діяльності.

Розв'язати ці завдання неможливо без ознайомлення з об'єктами безпосередньо в умовах їх природного оточення. Для цього використовується така форма організації заняття як екскурсія.

Завдання екскурсії – розвиток здібностей курсантів діяти з пізнавальних позицій в оточуючому їх навколишньому світі; безпосередньо сприймати і вивчати життєві явища і процеси. Екскурсії допомагають формувати емоційну сферу: почуття прекрасного, відчуття радості пізнання, бажання бути корисними людям.

Потужний освітньо-виховний потенціал екскурсії як способу пізнання дійсності давно загальноновизнаний. Із зміною суспільно-інформаційних парадигм, розширенням спектру освітніх концепцій, підходів, методологій і методик екскурсія не тільки не втрачає свого значення як особливого наочного процесу пізнання, але й постійно демонструє його нові аспекти, можливості, проявляє його універсальний невичерпний характер, направлений на людський розвиток [5].

Актуалізація життєтворчого значення екскурсії проявляється через її особливу природу “живої наочності”, яка забезпечує особистісний розвиток людини через цілісне світосприйняття. Екскурсія – це наочний процес пізнання людиною навколишнього світу, який спирається на дві основні форми пізнання: чуттєве і логічне. Перший передбачає сприйняття через відчуття людини і відображення в її свідомості цілісного образу екскурсійного об'єкту, реального середовища його існування, а далі уявлення формує чуттєво-наочний образ об'єкта, що відтворюється і зберігається в свідомості екскурсанта.

Наочність – обов'язкова умова повноцінного навчання і джерело знань, яке спрямоване на пізнання сутності природних об'єктів, явищ і процесів, виявлення характерних їх властивостей і закономірностей розвитку. Теоретичні положення науки, які здобуваються курсантами під час аудиторного вивчення “Фізики”, “Хімії”, “Основ екології”, які під час екскурсій доповнюються наочними уявленнями і стають більш зрозумілими, а сформовані на цьому ґрунті поняття є обов'язковим компонентом свідомих та міцних знань. При цьому відбувається перенесення акценту з інформаційного на дослідницьке навчання, в ході якого здійснюється поєднання вивчення природи з практичною діяльністю, формування активного ставлення до навколишнього середовища, відбувається перетворення здобутих у процесі пошуку знань на переконання [1, 102 – 104].

Через екскурсію особистість зустрічається з природою, культурою, іншими людьми, самою собою, формується її здатність до самореалізації, до розвитку своєї особистості, суб'єктивної активності у відносинах “Я – світ”. Творча активна діяльність, що розгортається, змінюється з віком, набуває нових якісних характеристик, відіграє важливу роль в особистісному зростанні, саморозвитку особистості. Можливості екскурсії в цьому відношенні – невичерпні [5].

Під час навчальних екскурсій курсанти реалізують такі завдання: оволодівають методологією наукового пізнання та самостійного вивчення основних понять, законів, біологічних закономірностей, живих систем як відображення картини біологічної реальності; встановлюють взаємозв'язки між живими системами та неживою природою; ознайомлюються з прийомами та методами природоохоронної діяльності; ознайомлюються з властивостями речовин, матеріалів та отриманих продуктів в процесі виробництва, будовою та роботою основних апаратів, з технологічним процесом у цілому, що створює яскраві образи та сприяє міцнішому засвоєнню природничо-наукових знань.

При виконанні цих завдань враховується низка дидактичних принципів: науковості, систематичності і послідовності, інтегрованості навчального процесу, свідомості та активності, наочності, міцності засвоєння знань, доступності, зв'язку із життям. До важливих методичних прийомів, які сприяють розвитку пізнавальної діяльності курсантів належать: спостереження, самостійна робота тощо. Спостереження природних об'єктів та явищ під час екскурсій сприяє створенню уявлень про матеріальність світу, взаємозв'язки і розвиток у

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙ В ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ТА ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

природі, значення природних багатств для людини, про необхідність їх охорони і раціонального використання.

Сучасні пріоритети соціального розвитку орієнтовані на сталий розвиток суспільства, основою якого є розвиток соціальної відповідальності особистості як суб'єкта власного життя. В цьому контексті призначення екскурсії як багатофакторного процесу визначається соціально-історичними особливостями, культурними традиціями, системою освіти як об'єктивними факторами, а також особистісними якостями, психологічними особливостями та ціннісними орієнтаціями учасників екскурсійного процесу [5].

Кожна екскурсія представляє особливий процес діяльності, суть якого обумовлена конкретними закономірностями (тематичність, цілеспрямованість, наочність, емоційність, активність тощо).

Кожна екскурсія має свої особливості в методиці проведення. Окрім загальних для всіх екскурсій ознак, у кожного виду екскурсій є свої специфічні ознаки. Під час екскурсії учасники мають можливість пізнавати навколишній світ, природні явища і утворення, історичні ситуації, побутові елементи, надбання і досягнення місцевості тощо.

Реалізацію завдань екскурсійного обслуговування, з одного боку, забезпечують властивості екскурсійних об'єктів: пізнавальна цінність, відомість (популярність), незвичайність (екзотичність), виразність, збереженість, місце розташування, типовість (специфічність для даної місцевості), унікальність [4, 23 – 31].

Особливе значення має доступність та доказовість інформації, що надається, та застосування диференційного підходу до слухачів. Технологічними інструментами, які дозволяють забезпечити реалізацію відповідних потреб і вимог до екскурсійного обслуговування є: 1) логічні прийоми: аналіз, порівняння, синтез, абстрагування, узагальнення; 2) прийоми показу – попередній огляд, панорамний показ, візуальний аналіз, реконструкція, локалізація подій; 3) розповідь – екскурсійна довідка, опис, характеристика об'єкта, пояснення, репортаж, коментування, цитування, літературний монтаж. Показ та розповідь є основою методики проведення екскурсій – сукупності прийомів, які є основою роботи екскурсовода під час надання екскурсійних послуг.

Кожна екскурсія складається з трьох обов'язкових етапів, а саме: підготовчого, основного, завершального.

Структура екскурсії має такий вигляд: 1) попередня

підготовка: постановка мети та завдань екскурсії; вибір маршруту; відбір об'єктів для спостережень та досліджень; розробка завдань (групових, індивідуальних); визначення форми звітності; складання конспекту проведення екскурсії; попередня підготовка учасників; 2) проведення екскурсії: а) вступна частина (перед виходом з навчального закладу): проведення інструктажу; б) основна частина (на місці екскурсії): вступна бесіда, узагальнююча бесіда, підведення підсумків; в) заключна частина (самостійна робота): обробка отриманого навчального матеріалу; оформлення звіту; закріплення матеріалу екскурсії.

Необхідно підготувати курсантів до проведення екскурсії: повідомити її мету, місце проведення, повторити правила дорожнього руху, техніки безпеки і поведінки у громадських місцях.

Наприкінці екскурсії проводиться підсумкова бесіда, в якій курсанти та студенти повідомляють про результати своєї роботи, на основі яких робляться висновки про взаємні зв'язки елементів живої та неживої природи, про їх взаємозалежність та взаємообумовленість.

Екскурсії також дають можливість реалізувати міжпредметні зв'язки. В цьому допоможуть комплексні екскурсії, на яких курсанти та студенти вивчаючи об'єкти, використовують знання різних предметів (екології, хімії, фізики). Наприклад, під час проведення екскурсії на Диканівські водоочисні споруди реалізується принцип міжпредметної інтеграції, який є основним механізмом оптимізації структури моделі знань і системи дисциплін. Екскурсію доцільно проводити при вивченні теми "Охорона водного середовища" у курсі "Основи екології та при вивченні теми "Значення води та розчинів у військовій промисловості", "Галогени" у курсі "Хімія". Під час екскурсії курсанти отримують конкретні уявлення про практичне значення процесу очищення стічних вод, про використання при цьому певних речовин, розглядаються властивості хлору. Раніше засвоївши сутність процесу розчинення та вивчивши окислювальні властивості хлору, вони глибше усвідомлюють основи водоочищення. Також вони закріплюють знання з фізики про властивості рідини та газів, атмосферний тиск, про те як працюють окремі установки, машини та механізми (центробіжний насос, водонапірна вежа тощо). Не менш пізнавальною є екскурсія до музею води КП "Харківводоканал". Музей був відкритий до 100-річчя Харківського водопроводу. Експонати музею ознайомлюють як розвивався харківський водопровід. На макеті представлений технологічний процес очистки на водозабірній

станції. Одним з найяскравіших та цікавих експонатів музею є карта-схема джерел водопостачання міста.

Також для закріплення знань можна використовувати схеми водопостачальної мережі та водозабірних споруд. Потрібно зазначити, що з кожним роком значно підвищуються вимоги до якості очищеної води. Це перш за все пов'язано з тим, що вдалось простежити пряму залежність між якістю води та числом захворювань. Установлено, що люди які вживають сиру (жорстку) воду, менш схильні до серцево-судинних захворювань ніж ті, що вживають кип'ячену (м'яку) воду. Нестача або надлишок фтору призводить до стоматологічних захворювань, нестача йоду – до порушень функцій щитоподібної залози. Тому до питної води за окремими показниками висуваються дуже суворі вимоги. На завершення можна використати навчальний фільм “Проблеми очищення води” [4, 23 – 31].

При вивченні природничо-наукових дисципліни важливим є протипожежна безпека. Ефективним є проведення екскурсій до пожежної частини та пожежно-технічної виставки міста Харкова.

Її доцільно проводити комплексно під час вивчення тем “Кисень. Оксиди” курсу Хімії та при вивченні теми “Процеси горіння та екологічні наслідки” в курсі “Екологія”. Перед проведенням екскурсій необхідно зазначити, що причиною пожеж є багато факторів, але це насамперед хімічна недостатня обізнаність, неприпустима недбалість при виконанні побутових та виробничих операцій, порушення умов поводження з речовинами та джерелами енергії.

На початку екскурсії викладач пояснює, що для успішної боротьби з вогнем потрібно знати як виникає горіння. Після ознайомлювальної бесіди роблять узагальнюючі висновки: 1. Щоб горіння почалось, необхідно нагріти речовину до температури загорання та забезпечити доступ кисню. 2. Щоб горіння припинилось речовину необхідно охолодити або припинити доступ кисню. Горіння виникає при наявності трьох компонентів: а) горючої речовини; б) окиснювача; в) джерела спалаху.

Також ознайомлюють курсантів з пожежними інструментами та демонструють прийоми роботи з ними. Важливим етапом екскурсій є знайомство з вогнегасниками, та змога потренуватися з незарядженими вогнегасниками в прийомах приведення їх в дію.

На заключному етапі екскурсії курсантів знайомлять з пожежними машинами та їх обладнанням, дією насосів, парогенератора та

підкреслюють значення знань про умови виникнення та припинення горіння для протипожежної безпеки на виробництві та в побуті.

Величезна роль екскурсій в природі. Так як екологічні екскурсії тісно пов'язані з природоохоронними заходами, вони не повинні завдавати шкоди природним комплексам.

Харківська область, з багатою природною і культурною спадщиною, потенційно є однією з найбільш привабливих для проведення екскурсій.

Значна цінність природно-заповідних територій, яка виявляється у природоохоронному, науковому, рекреаційному та багатьох інших видах використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, обумовлює зростаюче освітньо-виховне значення природно-заповідного фонду регіону [5].

У наш час такі осередки природоохоронних територій, як заповідник чи то національний природний парк, є дуже важливими не тільки як для збереження зникаючих видів рослин та тварин, але й для збереження чистих куточків природи.

Значний освітньо-виховний потенціал мають екскурсії до національного природного парку “Томільшанські ліси”. Парк розташований на території Зміївського та Первомайського районів Харківської області.

Парк являє собою унікальне місце для проведення еколого-просвітницької та рекреаційної роботи. Відносна близькість до міста та зручні умови відпочинку зробили територію парку популярною серед відпочиваючих. У парку створено спеціальні екологічні маршрути, за допомогою яких відвідувачі можуть ознайомитися з унікальними краєвидами, побачити рослини і тварини, які є рідкісними для нашого регіону і просто відпочити серед дивовижної природи.

Зараз у парку функціонує чотири маршрути:

1. Екологічна екскурсія “Сіверсько-Донецькі крутосхили”.
2. Еколого-краєзнавча екскурсія “Дубовий Гай”.
3. Еколого-краєзнавча екскурсія “Козача гора”.
4. Еколого-краєзнавча екскурсія “Сухогомільшанське городище”.

У процесі екскурсії курсанти знайомляться з рідкісною флорою та фауною. Дізнаються про водорегулювальне, ґрунтозахисне значення рослинного покриву парку, як він сприяє покращенню якості води та повітря. На території парку представлений увесь спектр лісостепових ґрунтів тощо.

На особливу увагу заслуговують штучно-

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙ В ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ ТА ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

створені об'єкти. Це, перш за все, Краснокутський, Наталіївський, Старомерचेцький та Шарівський парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення та Литвинівський парк місцевого значення. Особливе місце серед штучно-створених об'єктів займають Харківський зоологічний парк, ботанічний сад Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та дендрологічний парк Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва, Фельдман Екопарк.

Отже, Харківщина має відносно розвинену та постійно зростаючу природно-заповідну мережу. Об'єкти природно-заповідного фонду Харківської області є невичерпними джерелами наукової та виховної роботи як на базі відповідних науково-дослідних та адміністративних установ, так і вищих навчальних закладів. Ці неповторні, унікальні ландшафти завдяки своїм пізнавальним ресурсам є потужною потенційною базою екологічної освіти та виховання. Грамотне та доцільне використання цих унікальних природних умов є значним чинником підняття загального рівня культури, підвищення якості здоров'я населення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Навчально-пізнавальні екскурсії при вивченні дисциплін природничо-наукової спрямованості є важливим чинником удосконалення системи екологічної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії, що є необхідним для їхньої подальшої професійної діяльності.

Екскурсії як оригінальний метод навчання позитивно впливає на престижність природничо-наукових дисциплін та інтересу до них.

Вони сприяють поглибленню професійного спрямування освіти, виховують спеціалістів з високим творчим потенціалом і впливають на формування екологоорієнтованої громадянської позиції майбутніх офіцерів, позитивно впливають на загальний рівень їхньої професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова Л. С. Ботанічні екскурсії у професійній підготовці майбутніх учителів біології / Л. С. Астахова, Г. В. Муж // *Методика викладання природничих дисциплін у вищій і середній школі: XVI Каришинські читання: Міжнар. наук.-практ. конф., 2009 р.: зб. наук. пр.: конф.* – Полтава: Астрія, 2009. – С. 102–104.
2. Бойчук Ю. Д. До питання екологічної освіти і виховання в загальноосвітніх, середніх спеціальних та вищих навчальних закладах / Ю. Д. Бойчук, О. З. Злотін // *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.* – К.: Ін-т змісту і методів навчання, 1998. – Вип. 14. – С. 48–52.

3. Бойчук Ю. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Ю. Д. Бойчук, Е. М. Солошенко, О. В. Бугай; 4-те вид., випр. і доп. – Суми: Університетська книга; К.: ВД "Княгиня Ольга", 2007. – 316 с.

4. Буриная Н. Н. Учебные экскурсии по химии: [кн. для учителя]. / Н. Н. Буриная – М.: Просвещение, 1989. – 160 с.

5. Дашевська І.М. Екскурсія як засіб особистісного розвитку [Електронний ресурс] / І.М. Дашевська // *Особистість у єдиному освітньому просторі: Міжнар. форум, 26 – 29 квітня 2012 р.: зб. наук. тез.* – Запоріжжя, 2012.

6. Зуб О. В. Екологічна освіта і виховання майбутніх офіцерів академії внутрішніх військ МВС України / О. В. Зуб, Ю. Д. Бойчук // *Теорія навчання і виховання: збірник наукових праць за редакцією чл-кор. НАПН А. В. Троцько. Х.: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2013. – Вип. 34. – С.52–59.*

7. Скрипко З. А. Естественнаучная подготовка учащихся социально-гуманитарной направленности в системе начального профессионального образования: автореф. дис. на соискание уч. степени докт. пед. наук: спец. 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания (естествознание)" / З. А. Скрипко. – Томск. – 2008. – 40 с.

8. Старостина С. Е. Естественнаучная образование студентов гуманитарных направлений подготовки в условиях интеграции научного знания: дис. ...доктора пед.наук: 13.00.08 / Старостина Светлана Ефимовна. Чита, 2011. – 472 с.

REFERENCES

1. Astakhova, L. Ye. & Muzh, H. V (2009). Botanichni ekskursii u profesiinii pidhotovtsi maibutnix uchyteliv biolohii [Botanical excursions in professional training future teachers of biology]. *Proceedings of the International Conference "Methods of teaching natural sciences in high and secondary schools: XVI Karyshynski Reading"*. (pp.102–104). Poltava: Astria [in Ukrainian].
2. Boichuk, Yu. D. & Zlotin, O. Z. (1998). *Do pytannia ekolohichnoi osvity i vykhovannia v zahalnoosvitnikh, serednikh spetsialnykh ta vyshchykh navchalnykh zakladakh* [On the issue of environmental education and upbringing in secondary, specialized secondary and higher educational institutions]. The problems of education: scientific and methodical compilation. Kyiv: In-t zmistu i metodiv navchannia, vol. 14, pp. 48–52. [in Ukrainian].
3. Boichuk, Yu. D., Soloshenko, M. & Buhai, O. V. (2007). *Ekolohiia i okhrona navkolyshnoho seredovyshcha* [Ecology and environment protection]. A manual for university students. Vol. 4, Sumy: Universytetska knyha; Kyiv: VD "Kniahynia Olha", 316 p. [in Ukrainian].
4. Burinskaya, N. N. (1989). *Uchebnye ekskursii po khimii: kn. dlya uchitelya* [Study excursions in chemistry: a book for teachers]. Moscow: Prosvshchenie, 160 p. [in Russian].
5. Dashevskaya, I.M. (2012). *Ekskursiia yak zasib*

**КОНЦЕПТОСФЕРА ТВОРІВ І. ФРАНКА ДЛЯ ДІТЕЙ
(на матеріалі збірки казок “Коли ще звірі говорили”)**

osobystisnoho rozvytku [Excursion as a means of personal development]. Collection of scientific abstracts. Intern. Forum, 26 - 29 April 2012 “Personality in the only educational space”. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

6. Zub, O. V. & Boichuk, Yu. D. (2013). *Ekolohichna osvita i vykhovannia maibutnix ofitseriv akademii vnutrishnikh viisk MVS Ukrainy* [Environmental education and upbringing of Academy of Internal Troops of Ukraine future officers]. The theory of of training and education, scientific research journal. Trotsko, A. V. (Ed.). Kharkiv: KhSPU named after H. Skovoroda, Vol. 34, pp. 52–59. [in Ukrainian].

7. Skripko, Z. A. Yestestvennonauchnaya podgotovka

uchashchikhsya sotsialno-gumanitarnoy napravlenosti v sisteme nachalnogo professionlnogo obrazovaniya [The natural-science preparation of social and humanitarian orientation students in the system of primary vocational education]. *Extended abstract of Doctorjs thesis*. Tomsk, 40 p. [in Russian].

8. Starostina, S. Ye. (2011). *Yestestvennonauchnaya obrazovanie studentov gumanitarnykh napravleniy podgotovki v usloviyakh integratsii nauchnogo znaniya* [The natural-science education of students with humanitarian directions of preparation in conditions of integration of scientific knowledge]. *Doctorjs thesis*. Chita, 472 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 26.05.2017

УДК 82.93 – 09(477.83)

Анна Огар, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**КОНЦЕПТОСФЕРА ТВОРІВ І. ФРАНКА ДЛЯ ДІТЕЙ
(на матеріалі збірки казок “Коли ще звірі говорили”)**

У статті йдеться про ключові концепти казок І. Франка, уміщених у збірці “Коли ще звірі говорили”. Це здебільшого універсальні концептуальні опозиції (добро-зло, правда-кривда, розумний-дурний, вірність-зрада), хоча є й концепт, який сам ілюструє світоглядні позиції автора й усього українського народу – це концепт доля, компонентами якого є не так “покірність”, “примирення”, як “віра у можливість впливу на перебіг свого життя”, “віра у позитивне майбутнє”.

Ключові слова: казка, концепт, концептосфера, концептуальна опозиція, вербальна оцінка, компонент концепту.

Літ. 10.

Анна Огар, кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры филологических дисциплин и методики их преподавания в начальной школе

Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**КОНЦЕПТОСФЕРА ПРОИЗВЕДЕНИЙ И. ФРАНКО ДЛЯ ДЕТЕЙ
(на матеріалі збірки казок “Когда еще звери говорили”)**

В статье говорится о ключевых концептах сказок И. Франко, помещенных в сборнике “Когда еще звери говорили”. Это в основном универсальные концептуальные оппозиции (добро-зло, правда-ложь, умный-глупый, верность-измена), хотя есть и концепт, который сам иллюстрирует мировоззренческие позиции автора и всего украинского народа – это концепт судьба, компоненты которого не так “покорность”, “примирение”, как “вера в возможность влияния на ход своей жизни”, “вера в позитивное будущее”.

Ключевые слова: сказка, концепт, концептосфера, концептуальная оппозиция, вербальная оценка, компонент концепта.

*Anna Ogar, Ph.D. (Philology), Senior Lecturer of the Philological Disciplines and Methods of Teaching at the Elementary School Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

**THE CONCEPT SPHERE OF WORKS BY IVAN FRANKO FOR CHILDREN
(on the material of the collection “When the beasts spoke”)**

The collection “When the beasts spoke” is the compilation of the subject fund of various ethnic groups of the most popular animal tales. However, the artist does not translate the themes, but applies the foreign language element into national traditions, adapts them to the Ukrainian mentality.

The article deals with the key concepts of Ivan Franko’s tales that are contained in the collection “When the beasts spoke”, which are mostly universal conceptual opposition (good-evil, true-false, smart-stupid, fidelity-